

Újult lendülettel

244 Helytörténeti mozgalom a fővárosban

Több ezer ember vesz részt ebben a mintegy másfél évtizedes múltú mozgalomban, melyet a Hazafias Népfront budapesti helytörténeti bizottsága fog össze. Fejlődésének fontos állomása volt az 1971-ben rendezett budapesti helytörténeti konferencia; felkeltette a mozgalom iránt a hivatásos történészek érdeklődését, elvi útmutatásokat adott, meghatározta a helytörténeti munka feladatait.

Kiemelkedő eredményekkel ünnepelte a helytörténeti mozgalom Budapest megalkulásának centenáriumát. Egy sor fővárosi kerület monográfiát adott ki. A centenáriumi alkalmából kiírt „100 év — 100 fénykép” című pályázaton tizennégy kerület vett részt. A beérkezett képek közül több százat addig a fővárosi tudományos intézetek sem ismertek. Az összegyűjtött anyagból a kerületekben kiállításokat rendeztek.

Megmenteni az utókornak

Most újabb nevezetes dátum, hazánk felszabadulásának közelgő 30. évfordulója köré szerveződik a budapesti helytörténetes tevékenysége. Ebből az alkalomból beszélgettünk Gerelyes Edevel, a Budapesti Történeti Múzeum tudományos főmunkatársával, aki öt esztendeje tölti be a fővárosi helytörténeti bizottság elnöki tisztjét.

— Milyen szervezeti keretekben folyik a helytörténeti munka? Hogyan fogja össze és irányítja a mozgalom szétszaggó tevékenységét a fővárosi helytörténeti bizottság?

— A főváros huszonkét kerületéből 14–15 kerületben dolgoznak aktív szakcsoportok, helytörténeti bizottságok, klubok vagy baráti körök. Érthető módon különösen élénk a mozgalom a külső kerületekben, amelyek sokáig önálló városok vagy községek voltak, s csak 1950-ben csatlakoztak közigazgatásilag Budapesthez. Ezekben a városrészekben természetesen elevebb a lokálpatriotizmus, mélyebben élnek az emberekben a helyi hagyományok. Újpesten, Rákospalotán, Erzsébeten, Rákócsházán vagy Kispesten szorosabb érzelmi szálak fűzik az ott lakókat saját szűkebb pátériájukhoz, annak történelmi, munkásmozgalmi, néprajzi emlékeihez, mint a belső kerületekben.

— Ez persze csak általánosságban van így, és a viláért sem szeretném vele megbántani a belső városrészek aktív helytörténeti csoportjait. Mert ilyenek is működnek; például az I. kerületiek Várbaráti köre, az V. kerületnek a Belváros régi épületeivel, műemlékeivel, a kiveszhető levő kisipari szakmák történetével foglalkozó csoportja. Az ugyan-csak igen tevékeny IX. kerületiek érdeklődésének középpontjában a helyi munkáshagyományok állnak, a VIII. kerületiek felkutatják az egykori szlovák és német ajkú betelepülőkkel kapcsolatos „jaszenburger”-emlékeket és már a kerület történetének 3. kötetét készítik elő kiadásra.

— A Hazafias Népfront budapesti helytörténeti bizottsága a kerületi csoportok képviselőiből, a főváros három tudományos intézetének egy-egy szakembereiből és a Fővárosi Művelődési Ház helytörténeti szakszervezetének vezetőjéből áll. Nem akarjuk felülről irányítani a helytörténeti tevékenységet, hanem az öntevékenység felkeltésére, támogatására, elvi és szakmai segítésére, a mozgalom és a társadalmi szervezettek, intézmények, valamint a hivatásos történészek közötti kapcsolatok erősítésére törekszünk. Kezdeményezésünkre jött létre a népfront budapesti helytörténeti fóruma és a helytörténeti klub, amelynek a Fővárosi Művelődési Ház adott otthont.

— A helytörténeti fórumon elsősorban módszertani előadások hangzanak el. Így például az óbudai tapasztalatok alapján Tókei Ferencné muzeológus ismertette, hogy a szanálásra kerülő városrészekből mit és hogyan kell az utókor számára megmenteni. A kispesztiek már így láttak hozzá, és kitűnő munkát végeznek. A helytörténeti klub főként a tapasztalatcsere otthona. Rendszeres programja egy-egy kerületi csoport beszámolója tevékenységéről.

Monográfiák, gyűjtemények

— A helytörténeti kutatást és az ezzel kapcsolatos népszerűsítő munkát sokféleképpen lehet művelni. Már az eddigiekből is kitűnik, hogy az egyes kerületekben működő csoportoknak sajátos arculatuk van. Milyen főbb területeken és irányokban folyik jelenleg Budapesten a helytörténeti munka?

— Első helyen a kerületi monográfiák és más helytörténeti kiadványok megje-

lentetését említeném, amihez az anyagi feltételeket a tanácsok teremtik meg. Jelenleg is készülnek ilyen monográfiák például a XI., a XIII. és a XV. kerületben. Javított kiadásban jelentetik meg Újpest történetét. Mind gyakoribbak a kevésbé reprezentatív, de egy-egy témát vagy korszakot alaposabban feldolgozó kiadványok. Kezdetben előfordult, hogy a szakszerűség bizony kívánivalókat hagyott hátra, de ma már bevonják a munkába a hivatásos történészeket, akik a legtöbbször örömmel vállalkoznak erre. Több kerület helytörténeti bizottságának van történész tagja.

— Igen figyelemreméltó a tárgyi gyűjtőtevékenység, amely néhány budapesti kerületben az országos múzeumi hálózatba is besorolt rangos gyűjteményeket hozott létre. Ez az a terület — az életmódra vonatkozó tárgyi emlékek gyűjtése —, ahol az amatőrök megelőzték a tudományos intézményeket, amelyek csak a legutóbbi időkben kezdtek vele foglalkozni. E kis múzeumok közül, amelyek a kerületek határán túl alig ismertek, megemlíteném a XVII. kerületi Néprajzi Házat, amelynek gyűjteménye alapján kitűnően figyelemmel kísérelhető a ruházat, a lakásberendezés városiasodásának folyamata, az egykori budafoki nyomorúság emlékeit bemutató XXII. kerületi Barlanglakás Emlékmúzeumot és legújabb büszkeségünket, a kerület központjában reprezentatív kiállítóhelyiségben elhelyezett Kispesti Helytörténeti Gyűjteményt. Az említett múzeumok körül eleven helytörténeti gyűjtőtevékenység folyik, amelyet a tanácsok érdemben támogatnak. Rosszabb a helyzet a XV. kerületben, ahol a gyűjtemény megvan, de a hivatal útvesztőiben elhalt az öntevékeny mozgalom.

— Vannak olyan csoportok, amelyek a népszerűsítést, a helytörténeti munka eredményeinek a közművelődésben, az állampolgári és a hazafias nevelésben

való felhasználását tekintik fő feladatuknak. Különösen kiválnak ebben — lelkes pedagógusok közreműködésével — a III. és a XVIII. kerületiek. Máshol a munkásmozgalmi hagyományok ápolása áll a figyelem középpontjában, s van olyan hely is, mint például a XI. kerület, ahol az irodalmi-kulturális érdeklődés dominál.

30 év — egy történet

— A centenáriumi év megmutatta, hogy az emlékeztető ünnepi dátumok nagy ösztönzést adhatnak a helytörténeti tevékenységnek. Mivel készülnek most a felszabadulás 30. évfordulójának megünneplésére?

— Központi akcióként, más szervekkel közösen, meghirdettük a „30 év — egy történet” és az „Így éltem a felszabadulás előtt Budapesten” című pályázatokat, amelyeket a sajtó is részletesen ismertetett. A helytörténeti fórumon hat beszélgetést rendezünk a felszabadulás és az újjáépítés korszakának eseményeiről, az akkori események neves és névtelen szereplőinek részvételével. Az első ilyen fórum témája a fővárosi ellenállási mozgalom lesz, a második címe „Budapest talpra áll”. A későbbiekben sorra kerül a hidak és a közművek helyreállításának története, az 1945–46-os évek Budapestjének kulturális élete, az egykori sportélet és az ifjúsági mozgalom is.

— A kerületek számára ajánlásokat készítettünk és ezek alapján máris színes, sokrétű munka bontakozik ki. Ismét több kerületi monográfia megjelenése várható. A Józsefvárosban és más kerületekben felszabadulási vetélkedősorozatot rendeznek. Több helyen készülnek kiállításokra, diavetítésekkel kísért előadások rendezésére. Az előjelek alapján remélhetjük, hogy az eredmények most sem maradnak el a centenáriumi év szép teljesítményeitől.

K. T.